

Nieuwe ronde, nieuwe kansen!

De literatuurdocent en Culturele en Kunstzinnige Vorming 1

In september aanstaande starten de eerste scholen officieel met het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (CKV-1). Voor elke invoering geldt: nieuwe ronde, nieuwe kansen! Deze kreet gaat zeker op voor CKV-1. Om dit nieuwe vak voor alle leerlingen gestalte te geven is nogal wat nodig. Collega's van verschillende vakken moeten het met elkaar eens worden. Over het wezen van het nieuwe vak en over de onderscheiden docentrollen gaat het in deze opiniërende bijdrage. Ook schenken wij enige aandacht aan de omscholingscursus van het Ministerie van OCenW, zoals die door ons ontwikkeld is. De cursus schoolt om tot kunstcoördinator. Wij zouden het toejuichen wanneer ook literatuurdocenten op deze cursus intekenen.

De plaats van CKV-1

Het nieuwe vak CKV-1 heeft een plaats gekregen in het algemeen gedeelte van de doorstroomprofielen voor havo en vwo en is daarmee voor alle leerlingen verplicht. De studielast is echter zeer beperkt: in een periode van twee jaar 120 uur voor havisten en in een periode van drie jaar 200 uur voor vwo-leerlingen.

'Een kijkje achter de schermen van een theater en een rondleiding door het museumdepot kunnen het inzicht en het enthousiasme aanwakkeren.'

Binnen deze bescheiden omvang moeten alle kunsten tot hun recht komen (naast literatuur zijn dat beeldende kunst, muziek, drama, dans en film) en moeten alle zogenaamde 'culturele activiteiten' plaatsvinden (dus: het lezen van wereldliteratuur, het bezoeken van theater- en filmvoorstellingen, concerten en exposities), maar daarnaast ook nog de activiteiten uit de andere drie domeinen: de 'praktische activiteiten', de 'kennis over kunst en cultuur'

en wat de SLO noemt 'reflectie en kunstdossier'. De literaire component van CKV-1 onderscheidt zich van die van Nederlands en de moderne vreemde talen in zijn accent op receptie in de vorm van *beleving*; bij Nederlands en de moderne vreemde talen gaat het immers om een evenwicht van de belevingskant en de formele en cultuurhistorische aspecten. Bij CKV-1 staat de receptie en beleving van de kunsten centraal, terwijl CKV-2 een sterk ambachtelijk karakter bezit en daarin lijkt op de huidige - overige - kunstvakken. Bovendien maakt CKV-2 alleen deel uit van het profiel Cultuur & Maatschappij. Het aantal studielasturen voor CKV-2 is hoger dan voor CKV-1 en daardoor ontstaat de mogelijkheid dieper te graven: 360 uur voor havo en 480 uur voor vwo.

Samenhang tussen de kunsten: thema's

De bedoeling is dat de veelheid aan heterogene elementen van de verschillende kunstvakken samenhang krijgt onder de paraplu van thema's en door de schoolorganisatie af te stemmen op de samenwerking van docenten in het CKV-1-team. Geen van beide eenvoudige zaken, waarover veel overleg en discussie op de scholen zelf nodig is.

Wie zich afvraagt welke kennis van welke kunst moet worden overgedragen, krijgt een antwoord in de thematische verbinding van de culturele en praktische activiteiten.

Thema's vormen in principe het kader waarbinnen de leerlingen een bezoek brengen aan museum, schouwburg, etc. Ze geven de grenzen aan van de keuze voor bepaalde kunst-uitingen. Thema's bieden de mogelijkheid om de culturele activiteiten voor te bereiden en te verwerken. Ze hebben als voordeel dat ze de toch al noodzakelijke selectie van voorbeelden sturen, aan de hand waarvan leerlingen beter moeten leren waarnemen. Met deze werkwijze moet nog veel ervaring opgedaan worden.

Met name thema's die met stromingen samenhangen blijken goed uit te werken te zijn. Zo kun je tamelijk gerust zijn op thema's als *De Romantiek* en *Expressionisme*, waarin tijdgebonden kunstwerken en cultuur op veel scholen op leerlinggerichte wijze ter sprake zijn gebracht.

Het werken met thema's heeft voorts als voordeel dat onderwerpen sturend werken bij het bepalen van welke kunsten je bij een project zult betrekken: bij voorkeur alleen die kunsten die op natuurlijke wijze met de inhoud van het thema verband hebben. Deze inhoud kan betrekking hebben op verschillende aspecten van de kunsten, niet alleen op de feitelijke inhoud, maar ook op de vormaspecten en de midde-

len die door kunstenaars worden gebruikt om betekenissen over te dragen.

Naast inhoud, vorm en kunstzinnige middelen kunnen ook *tijd* en *plaats* als bindende factoren dienen. Zo biedt de geschiedenis van de steden voor CKV-1-projecten materiaal te kust en te keur. Dergelijke thema's hebben, hoe omvangrijk ook, een duidelijk kader. Een bijkomend voordeel is de mogelijke uitwisseling van het thema met andere scholen in de stad.

Binnen een thema-project zou ook ruimte kunnen worden gemaakt voor activiteiten die niet direct aan het thema zijn gebonden, zoals het opdoen van kennis over de culturele instellingen zelf en de mensen die daar werkzaam zijn. Een kijkje achter de schermen van een theater, een gesprek met de choreograaf, de schrijver of de architect, een rondleiding door het museumdepot of het bijwonen van een orkestrepitatie kunnen het inzicht in de totstandkoming van de verschillende kunstuitingen vergroten en daarmee het enthousiasme voor de kunsten en de daarmee verbonden kunstinstellingen aanwakkeren. Er kleven ook nadelen aan het werken aan de hand van thema's. Het eerste gevaar is dat het thema een dermate selecterende functie heeft, dat bepaalde gewenste inhouden en werkwijzen onderbelicht blijven. Een tweede gevaar is dat de inhoud te zeer voorop staat als verbindingselement tussen de kunsten. Onder een bepaalde noemer worden kunstwerken bijeengebracht die nauwelijks met elkaar te maken hebben, maar die wel allemaal betrekking hebben op hetzelfde onderwerp. Onderbelicht blijven dan bijvoorbeeld structuur-analytische of cultuur-historische aspecten. Het nieuwe vak moet bovendien tegemoet komen aan de individuele voorkeuren van de leerlingen en daar hoort geen rigoreus vasthouden aan thema's bij.

'Ook jongeren die geen uitgebreide kennis van de verschillende facetten van kunst bezitten, kunnen leren praten over kunst.'

Verschillen tussen de kunsten

Maar het gaat bij CKV-1 niet alleen om de overeenkomsten in vorm en inhoud bij de diverse disciplines, ook de verschillen zijn van groot belang. Tegenover het lineaire karakter van de literatuur – je hebt er tijd voor nodig om een tekst te lezen van begin tot einde – staat het directe beeld van een schilderij, een sculptuur, een foto; een momentopname, waarvan de voorafgaande en volgende gebeurtenissen niet zichtbaar zijn. Een boek kun je lezen waar je maar wilt; in bed onder de deken met een zaklamp, in de tuin op een ongemakkelijke houten bank of in de trein op weg naar het museum. Beeldende kunst kun je ook wel in een boek bekijken, maar ben je dan net zo onder de indruk van een beeld als wanneer je in

een zaal oog in oog staat met de dik opgebrachte verf, het enorme formaat en de juiste kleuren? Wie de kunsten grondig met elkaar gaat vergelijken, stapt een geweldige wereld binnen, waarin voorlopig geen einde komt aan de verrassingen.

Betrokkenheid van de leerling

Vóór alles gaat het erom de betrokkenheid van de leerlingen te wekken en gaande te houden. Bij CKV-1 gaan wij ervan uit dat in principe alle leerlingen plezier aan kunst kunnen beleven. Maar of dat ook lukt, hangt af van de manier waarop u als docent uw leerlingen betreft bij de kunsten. De taak van de docenten is te laten zien en voelen dat kunst niet iets is van het establishment, de oudere kennis of de snobs, maar dat kunst jongeren ook iets te bieden heeft, dat kunstenaars zich bezighouden met onderwerpen die ook hén raken. Ook jongeren die geen uitgebreide kennis van de verschillende facetten van kunst bezitten, kunnen praten, leren praten, over kunst. Daarin moeten niet alleen zij, maar ook u als docent vertrouwen krijgen. Voorwaarde is wel dat leerlingen deze betrokkenheid ook daadwerkelijk ervaren. Hoe kunt u dat bewerkstelligen? Door in de keuze van de thematiek en de wijze waarop u een thema didactisch handen en voeten geeft, meer nadruk te leggen op de *directe waarneming*. Als leerlingen leren goed te kijken en te luisteren, komen ze al veel te weten over een kunstwerk. Leerlingen moeten om te beginnen vertrouwen krijgen in hun eigen waarnemend vermogen en zich vervolgens bewust worden van factoren die hun eigen waarneming beïnvloeden. Dat vraagt een andere benadering van kunst dan we gewend zijn tot nu toe. In ieder geval moet afgezien worden van het streven naar encyclopedische volledigheid bij de uitwerking van een thema en moet voorrang worden gegeven aan de pedagogische argumenten voor het vak: leerlingen het plezier van omgang met de kunsten laten proeven.

Het kunstdossier

CKV-1 is een ervaringsgericht vak. Onder ervaringsleren verstaan wij een leren dat berust op het persoonlijk, individueel beleven van kunst door de leerlingen tengevolge van ontmoetingen met kunstuitingen. Het accent ligt bij CKV-1 op het receptief genieten van de kunst. Kunst dus, door anderen gemaakt. Centraal in die ontmoeting staan de gevoelens, gedachten en ideeën die een kunstwerk in de leerlingen losmaakt.

Bij CKV-1 leren leerlingen die persoonlijke response, reactie, expliciet te maken, te formuleren, zodat ze er met medeleerlingen over kunnen discussiëren en hun waarneming en interpretaties kunnen vergelijken. Communiceren is bij ervaringsleren heel belangrijk. Het denken over dat wat je waarneemt als je een kunstwerk bekijkt of beluistert, noemen wij in dit kader reflectie. Als je reflecteert in deze zin voer je als het ware een dialoog met jezelf over de eigen verwachtingen, opvattingen, ideeën, normen en waarden. Je kunt een dialoog voeren over de persoonlijke betekenis van de inhoud en de vorm van een kunstwerk ('Wat betekent dat schilderij voor mij', 'Waarom

vind ik dit schilderij mooier dan dat'). Ook het reflecteren op het eigen leerproces is van belang. Daarbij spelen vragen als 'Hoe kan ik mij deze leerinhoud eigen maken' en 'Hoe heb ik dat de vorige keer aangepakt en waarin kan ik mijzelf nu verbeteren'. Alle vormen van reflectie krijgen een plaats in het kunstdossier. Deze term is afgeleid van 'leesdossier', een begrip dat al zo'n jaar of vijftien bekend is uit de literatuurdidactiek. Het afgeronde dossier geeft weer welke ontwikkeling de leerling in de periode van twee of drie jaar heeft doorgemaakt met betrekking tot ontmoetingen met kunst en hoe hij zelf deze ontwikkeling waardeert. Bij CKV-1 zal het kunstdossier de neerslag bevatten van voornamelijk receptieve ervaringen en de reflectie daarop van de leerling. Het kunstdossier is een instrument om de samenhang te bevorderen tussen de verschillende ervaringen van de leerling met verschillende kunsten.

'Het kunstdossier is een instrument om de samenhang te bevorderen tussen de verschillende ervaringen van de leerling.'

Ons inziens zouden de volgende onderdelen zeker in het kunstdossier terug moeten keren; ze zijn ontleend aan het leesdossier en lijken ons voor alle kunsten hanteerbaar:

1. *Directe response op kunstuitingen.*
De directe, spontane reacties, opgeschreven tijdens en na een ontmoeting met een kunstwerk, bijvoorbeeld aan de hand van een taaksheet of een eenvoudige, in een welgekozen procedure passende vraag. Het is denkbaar dat een deel van die spontane reacties thuis verder worden uitgewerkt en ook in het dossier worden opgenomen. Ze kunnen aanleiding vormen voor verdere, al dan niet individuele studie door de leerling.
2. *Verslagen van kunstontmoetingen.*
Verslagen van ontmoetingen met kunstuitingen: leesverslagen van de gelezen boeken uit de wereldliteratuur, verslagen van museumbezoek, concertbezoek, theaterbezoek, eventueel aan de hand van bestaande kijk- en leeswijzers.
3. *Creatieve, reflectieve producten.*
Reacties in de vorm van andersoortig materiaal dan opstelletjes zoals tekeningen, omslagontwerpen, programma-ontwerpen voor concerten, toelichting bij een tentoonstelling e.d.
4. *Balansverslagen.*
Balansverslagen, waarin de leerling zichzelf evalueert en terugblijkt op de afgelegde weg. Dat kan bijvoorbeeld na ieder CKV-1-project: hoe heb ik het thema aangepakt, wat kan volgende keer anders, efficiënter? Voor dit balansverslag zijn richtlijnen te ontleen aan bestaande literatuur, maar het lijkt nuttig dit in het bijzonder voor CKV-1 apart te ontwikkelen. En aan het eind van de complete cursus CKV-1 een eindbalans en een lijst van kunstontmoetingen volgens de examen-

eisen. De eindbalans komt tot stand op basis van de eerder gemaakte balansverslagen, inclusief de verwerking van het commentaar van de mentor, en stellingname ten opzichte van de kunsten. Nader uit te werken met opdrachten.

Uit het voorgaande blijkt wel dat je bij CKV-1 niet om papier heen kunt. Het moet geen berg worden, maar reflectie vereist hoe dan ook dat je je in taal uitdrukt. Wilt u aan het eind van het CKV-1-traject nog kunnen nagaan wat er in het eerste project is ervaren en hoe de leerling met het thema aan de slag is gegaan, dan zal dit toch in tastbaar materiaal moeten worden omgezet.

Een klapper of een map lijkt dan ook het meest voor de hand liggende middel om deze 'bewijsstukjes' in op te slaan. De vraag is dan hoe je een en ander kunt ordenen en of die klapper niet veel te dik wordt als ook al het verzamelde informatiemateriaal erbij in moet. Je zou daarom kunnen kiezen voor een dossier-map per thema. Maar ook voor splitsing van een persoonlijk deel en een documentatiedeel.

Docentrollen

Bij het ministerie en het Procesmanagement Voortgezet Onderwijs werd enige tijd geleden nog gedacht aan een specifiek docentschap CKV-1. Zittende docenten zouden omgeschoold worden en aanstaande docenten zouden via de koninklijke weg aan een eerstegraads bevoegdheid moeten geraken. Maar de noodzaak om met ingang van de tweede fase, per september 1998 (of 1999), ook met CKV-1 te beginnen, dwong tot andere oplossingen. Aandrag vanuit het veld maakte het idee aantrekkelijk om CKV-1 niet toe te vertrouwen aan enkelingen, maar aan teams onder leiding van een coördinator. Duidelijk is dat wanneer de school, vanuit dit laatste perspectief, op verantwoorde wijze met CKV-1 zou willen beginnen, drie docent-kwaliteiten gewenst zijn.

Ten eerste gaat het om *kunstvakdocenten*, die hun expertise als eerstegraads docent beeldende vorming, muziek, drama, dans en literatuur inzetten voor de ontwikkeling en uitvoering van CKV-1-onderwijs. De kunstvakdocent draagt bij aan het onderwijs, dat in themavorm wordt georganiseerd.

Ten tweede brengt de aard van het vak mee dat de leerlingen op hun leerroute terzake CKV-1 individuele begeleiders krijgen, die hen helpen plannen en de juiste kunstuitingen helpen uitzoeken. De leerlingen worden ook begeleid bij het reflecteren op de kunstuitingen en bij het vastleggen van de reflecties in het kunstdossier. We noemen deze begeleiders *kunstmentoren*. De kunstmentor is in ieder geval tevens kunstvakdocent.

Ten derde zullen teamleiders nodig zijn, die in overleg met collega-vakdocenten de relaties met de kunstinstellingen ter plaatse en elders gaan onderhouden, de lijnen uitzetten voor het in teamverband te ontwikkelen onderwijs en de organisatie op zich nemen van het vak op school. Dat zijn de *kunstcoördinatoren*. De kunstcoördinator is in onze ogen zeker ook kunstvakdocent en wellicht ook kunstmentor. Het meest waarschijnlijk is dat elke kunstvakdocent

voor een aantal leerlingen van de klassen waarin hij zijn specialisatie overdraagt, tevens kunstmentor is. Maar elke leerling heeft slechts één kunstmentor, zodat de kunstvakdocent zowel lesgeeft aan leerlingen van wie hij wél, als aan leerlingen van wie hij niét de mentor is.

Het is de kunstcoördinator die ervoor zorgt dat de leerlingen hun mentor kunnen kiezen of krijgen toegewezen. Hij werkt als het ware vanuit de schoolorganisatie, de mentor vanuit de leerling. Maar eerst en vooral stellen wij ons de kunstcoördinator voor als de bindende figuur voor CKV-1, op grond van vakbekwaamheid, veelzijdige betrekkingen tot de kunsten, communicatieve en organisatorische vermogens. De omscholing CKV-1 van het ministerie van OCenW richt zich exclusief op de kunstcoördinator.

'De beleving door de leerling van wat hij gehoord, gezien of gelezen heeft, staat centraal.'

De literatuurdocent

Welke rol kunt u nu als literatuurdocent in CKV-1 spelen? Allereerst natuurlijk als kunstvakdocent. De aanvankelijke opdeling van de beschikbare tijd in 50% voor literatuur en 50% voor de andere kunsten is omgezet in een meer paritaire verdeling. Het aandeel van literatuur is hierdoor gezakt naar ongeveer 15%. De druk van de oude kunstvakken en de hbo-instellingen was te zwaar voor de staatssecretaris en zij is voor deze lobby gezwich. Dit neemt niet weg dat binnen de huidige opzet van CKV-1 in het kader van de culturele activiteiten ook wereldliteratuur gelezen moet worden. In de officiële eindtermen CKV-1 is opgenomen dat de leerling actief deelgenomen moet hebben aan tenminste zes (havo), respectievelijk tien (vwo) culturele activiteiten. Deze activiteiten zijn gespreid naar de verschillende kunstdisciplines in beeldende vormgeving, dans, drama, muziek en literatuur. Volgens de vigerende bevoegdheidseisen mogen alleen de talendocenten het onderdeel literatuur van CKV-1 verzorgen.

De literatuurdocent kan ook als kunstmentor fungeren. Alle kunstvakdocenten zijn gewend om met leerlingen individueel te praten over hun werk en een leerroute uit te zetten. Daarin zal de literatuurdocent veel kunnen leren van de ervaringen die bijna alle docenten beeldende vorming hebben opgedaan met zulke leerplannen, terwijl de literatuurdocent op zijn beurt deze leerroutes helpt omvormen van de productie- naar de receptiekant, in het bijzonder de belevingskant. De beleving door de leerling van wat hij gehoord, gezien of gelezen heeft, staat centraal. Daarin heeft de literatuurdidactiek, meer dan welke andere vorm van didactiek ook, sinds meer dan een kwart eeuw ervaring opgedaan.

Een rol waar de literatuurdocent in eerste aanleg wellicht niet aan denkt is die van kunstcoördinator. Van oudsher heeft de talendocent en in het bijzonder de

leraar Nederlands in de school een sterk bindende rol gespeeld in alle buitenlesactiviteiten die met cultuur te maken hebben: het schooltoneel, de debatingclub, vroeger de declamatietoernooien, later de organisatie van schrijvers op school en culturele werkweken. Daarin was hij of zij weliswaar niet exclusief bezig, maar het zijn toch heel vaak talendocenten die op school de lijn van de cultuur bepalen of meebepalen. Dat komt misschien ook omdat alle leerlingen met literatuur te maken krijgen, terwijl de andere kunstvakken in de bovenbouw slechts aan een selecte groep leerlingen gegeven worden.

Een tweede argument om als literatuurdocent te opteren voor de functie van kunstcoördinator is gelegen in het feit dat er een kloof gaapt tussen de praktijk van de andere kunstvakken en het literatuuronderwijs. Van oudsher heeft men bij tekenen, muziek of drama, om de drie meest gekozen kunstvakken te noemen, het accent gelegd op het ambacht van de kunstenaar, op de productie, en heel weinig aandacht geschonken aan de receptie van de kunsten. Die receptie staat centraal in CKV-1, en daarin is bij uitstek de literatuurdocent goed thuis. Hij kan zowel de beleving als de kennisverwerving, de cultuuroverdracht, behartigen.

Als kunstcoördinator zou de talendocent met expertise en ervaring in taalvaardigheid en schrijfdidactiek bij uitstek de aangewezen figuur zijn om de aanleg en beoordeling van het kunstdossier met daarin de kunstautobiografie ter hand te nemen en daarin de collega's van de andere kunstvakken te begeleiden. De expertise en ervaring in taalvaardigheid en schrijfdidactiek is daarmee een derde argument om als literatuurdocent de functie van kunstcoördinator op zich te nemen.

Omscholing

Wij willen u ook enig zicht bieden op de omscholingscursus die op verzoek van het ministerie van OCenW ontwikkeld is. De cursus leidt eerstegraads docenten op tot de onderwijsbevoegdheid voor het vak CKV-1 'in den brede'. Deze leraren kunnen de functie van kunstcoördinator vervullen. Als literatuurdocent krijgt u ongetwijfeld met de kunstcoördinator te maken en anders lukt het ons wellicht u te verleiden het kunstcoördinatorschap zelf op u te nemen.

Het ministerie stelt faciliteiten beschikbaar om in de periode 1997-2000 zevenhonderd docenten om te scholen. De studiebelasting van de cursus bedraagt 120 uur, waarvan 60 uur contacttijd en 60 uur studietijd. De 60 uur contacttijd wordt verdeeld over 10 bijeenkomsten van 6 uur.

De cursus richt zich op de inhoudelijke en organisatorische invulling van het coördinatorschap en de inhoudelijke invulling van het vak CKV-1. Onderwerpen zijn enerzijds de samenhang van de kunsten en een zich daarvoor ontwikkelende vakdidactiek CKV-1, anderzijds het eigen karakter van literatuur, dans/drama, beeldende kunst, film en muziek en de didactiek daarvan. Voorts wordt aandacht geschonken aan de rol van de kunstcoördinator binnen het te vormen team CKV-1 en in het contact met de kunst-

stellingen.

Een kunstcoördinator moet in onze ogen in staat zijn leiding te geven aan een team van collega's die ieder vanuit de eigen expertise bijdragen aan het welslagen van CKV-1. De kunstcoördinator moet collega's kunnen enthousiasmeren, onderhandelen met de schoolleiding en contacten leggen en onderhouden met de kunstinstellingen in de regio. Om goed leiding te kunnen geven is het naar ons idee noodzakelijk dat de expertise van de kunstcoördinator zich niet beperkt tot die van de eigen discipline. In de cursus vindt daarom ook een beperkte inhoudelijke scholing in de andere disciplines plaats. De kunstcoördinatoren die in de experimentele omscholingscursussen in Amsterdam en Nijmegen zijn opgeleid, waren veelal afkomstig uit de beeldende vakken. Bij de traditionele beeldende vakken staat de receptieve beleving van kunst minder centraal. Reden voor de samenstellers van de omscholingscursus extra aandacht te schenken aan deze receptieve beleving door leerlingen én cursisten.

Het streven is dit alles te realiseren via een ervaringsgerichte didactiek, waarin niet de productie maar de receptie van de kunsten centraal staat en dit zowel op docentniveau als op het niveau van de leerling. De inhoud van de cursus sluit derhalve aan op het eindexamenprogramma van CKV-1 voor havo en vwo. De ervaringen met de proefcursussen in Amsterdam en Nijmegen geven zicht op de bijzonder grote inspanningen die geleverd moeten worden om de afzonderlijke kunstdisciplines naar elkaar toe te

brengen. Wij hebben dit in het afgelopen anderhalf jaar als een groot probleem ervaren. Op dit moment wordt door de betrokkenen hard gewerkt aan het bijstellen van de cursus. De cursusversie waarmee u wellicht te maken krijgt, belooft een behoorlijke verbetering te zijn.

Tot slot

Bij CKV-1 staan de samenhang tussen de kunsten en de beleving van die kunsten door de leerling centraal. In het kunstdossier wordt de schriftelijke weerslag van de reflectie door de leerling opgenomen. Deze nieuwe inhoud van het nieuwe vak vragen om welwillende, ervaren en gekwalificeerde docenten. Wij zijn van mening dat deze docenten onder de talentdocenten, i.c. de literatuurdocenten, in ruime mate te vinden zijn. Het is een goede zaak wanneer de literatuurdocenten binnen CKV-1 niet alleen de verzorging van het literatuurdeel voor hun rekening nemen, maar zich ook laten zien in het kunstmentoraat. Nog mooier zou het zijn wanneer het kunstcoördinatorschap niet het exclusieve speelveld van de docenten beeldende kunsten wordt, maar dat ook de literatuurdocent zich aan het front meldt. Wij zoeken literatuurdocenten die over de eigen vakgrenzen heen willen kijken en die geïnteresseerd zijn in de andere kunsten. In deze maanden beslist de schoolleiding welke docent zich mag laten omscholen tot kunstcoördinator. Blijf als literatuurdocent niet aan de kant staan, maar opteer voor het coördinatorschap!

Literatuur

- Bommel, H. van, L. Metzlar en H. van Voorst van Beest, *Een ontdekkingsreis naar het vreemde. Schooljaar 1996/1997. Ervaringen met CKV-1 in de praktijk van twaalf netwerkscholen; een rapportage*, Enschede: SLO, 1997.
- Geljon, C., CKV-1 bestaat soms al: het Zeeuwse Odysseeproject, in: *Levende Talen* 512, p. 437-439, 1996.
- Moor, W. de, Neem het voortouw, wacht niet af! De rol van de literatuurdocent in Culturele en Kunstzinnige Vorming, in: *Tsjip/Letteren. Tijdschrift voor literaire, culturele en kunstzinnige vorming*, Jaargang 7, nummer 4, december/januari 97/98.
- Moor, W. de, red., *Onder zeil naar Ithaka. Literaire en kunstzinnige vorming in de Tweede Fase*, Den Haag: NBLC, 1998.
- Pels, I., Culturele en kunstzinnige vorming. Een nieuw vak in de bovenbouw havo/vwo, in: *Levende Talen* 511, p. 338-342, 1996.
- Stuurgroep Profiel Tweede Fase, *Advies examenprogramma's havo en vwo. Culturele en kunstzinnige vorming*, Den Haag: SDU, 1995.
- Vreeswijk, H., Literatuurlessen Duits en ckv-1, in: *Levende Talen* 513, p. 501-504, 1996

Wam de Moor

Tot voor kort universitair hoofddocent Literatuurdidactiek aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Hoofdredacteur van *Tsjip/Letteren. Tijdschrift voor literaire, culturele en kunstzinnige vorming* en bestuurslid van de *Stichting Promotie Literaire Vorming (SPL-Nederland)*. Eén van de projectleiders van de omscholingscursus *Kunstcoördinator Culturele en Kunstzinnige Vorming 1* van het Ministerie van OCenW. Adres: Postweg 32, 6523 LC Nijmegen.

Eus Schalkwijk

Algemeen directeur/universitair hoofddocent en vakdidacticus Duits van het universitair instituut voor de lerarenopleiding van de universiteit van Nijmegen en Brabant (Unilo-KUN/KUB). Was lid en voorzitter van *Deutsch macht Spaß* en de *Sectie Duits* van *Levende Talen* en maakte deel uit van de visitatiecommissie voor de tweedegraads lerarenopleidingen. Eén van de projectleiders van de omscholingscursus *Kunstcoördinator Culturele en Kunstzinnige Vorming 1* van het Ministerie van OCenW. Adres: Groenewoudseweg 375, 6525 EL Nijmegen.